

Правила за индексирание

1. Равнопоставеност

УДК е единна интегрална схема, а не сбор от отрасли, частни или локални схеми. Целият обем на човешките знания и практически постижения се разглежда като съвкупност от взаимосвързани и взаимнозависими понятия, която се разделя по единен принцип на отдели, деления и подделения по логиката на общите научни представи и практическата необходимост за отбелязване на едни или други понятия. От тук следва правилото, че **всички деления на УДК са равнопоставени и трябва да се използват в еднаква степен във всички конкретни приложения към различните области на знанието, без да се взема предвид тяхната близост или отдалеченост от профилната за систематизатора дейност.**

Всеки документ трябва да се индексира преди всичко по неговото основно съдържание, а след това (ако е необходимо) към индекса може да се добавят характеристики на отношение към една или друга област на дейност и свързаните с нея особености.

Например, ако в документа става дума за проблеми на работната заплата, разгледани на примера на химическата промишленост, той трябва да получи индекса **331.2:66**. Ако обаче документът описва химическата промишленост като цяло, а работната заплата е съществен, но не единствен аспект на описанието, целесъобразно е съставните части на индекса да се съединят в обратната последователност: **66: 331.2** (където **66** е код на делението за химическа промишленост, а **331.2** – на делението за работна заплата).

2. Множественост на локализиране

Таблиците на УДК са разделени по отраслов принцип и затова един и същ обект може да се разполага в различни деления в зависимост от гледната точка на кой отрасъл на знанието е разгледан. Например „мед“ се разглежда като химически елемент, а от гледна точка на неговите находища, добиване и преработка и като минерал.

От тук следва правилото, че **в процеса на индексирание трябва да се открие главният аспект на разглеждане на предмета и документът да се отнесе на първо място към съответния отдел на УДК, а ако е необходимо, към индекса може да се добави отношение към друг отдел.**

Не е достатъчно да се открие споменаването на индексираното понятие в някой от отделите на таблиците. Необходимо е преди всичко да се изясни към кой отрасъл на знанието се отнася документът и в какъв аспект е разгледано понятието.

Съвременните тенденции в индексирането предполагат включване в индекса на отношения към всички отдели, на чиято тематика съответства документът. Това осигурява пълнота на търсенето и в условията на автоматизирани информационни системи не увеличава излишно обема на каталозите и картотеките.

3. Използване на определителите

Специалните определители могат да се използват като самостоятелни индекси само в съчетание с индексите от основната таблица. В такъв случай те се прилагат като основни индекси, ако в основната таблица няма индекс за съответното понятие.

Например, специалните определители:

62-192 Машини според тяхната надежднос

62-777 Маркиращи устройства

62-83 Електрическо задвижване

се използват като самостоятелни индекси, тъй като тези понятия нямат аналог в основната таблица на УДК.

Общите определители обикновено се използват според функционалното си предназначение, т.е. като определители с индексите от основната таблица. Някои от тях обаче (за език, форма, място, раси, народи, етнически групи и националности и време) може да се използват като самостоятелни индекси. Препоръчва се този метод да не се използва при централизирано класифициране, а при организацията на фондове (картотеки), систематично подреждане и т.н.

Общите определители с дефис -02 Свойства, -03 Материали, -04 Отношение, процеси и операции, -05 Лица и техните характеристики не могат да се използват самостоятелно, т.е. като основни индекси. Те винаги се прилагат само с индекси от основната таблица, например:

621.82-036.5 Пластмасови лагери

364.3-053.9 Социална помощ за стари хора

Така определителите получават двойна роля: от една страна като помощни индекси са предназначени за детайлизиране и уточняване на индексираният термин, а от друга - при отсъствие на основен индекс, в съчетание с индекс от основната таблица, те може да се използват като основни.

4. Атрибути на темата

Често деления на УДК с различна по смисъл роля са изразени с еднакви или сходни термини. Например, понятието „трансмисия” може да бъде основен предмет на съдържанието на документ, когато в него става дума за самите трансмисии – тяхното производство, продажба, транспортиране и т.н. Такива документи трябва да се индексират с основен индекс **621.83 Механични трансмисии. Предавки. Зъбни колела. Повърхности на плъзгане. Храпови колела. Зъбни съединители**

Когато понятието е използвано в документа като описание на атрибути на темата, в индекса то може да се отрази чрез определител. Например, ако „трансмисия” е означение на част, детайл или особеност на машина, т.е. представлява допълнително понятие, то трябва да се отрази с помощен код, т.е. със специалния определител **62-23 Задвижващи механизми. Силови предавки. Трансмисии като части от машини. Свързващи елементи. Крепежни елементи**

629.3-23 Приложение на трансмисиите в сухопътните транспортни средства

От тук следва правилото, че **основните понятия, които определят областта на знанието, към която се отнася документа, се индексират с основни деления на УДК или с определители в съчетание с основни индекси, които се използват като основни индекси. Помощните понятия описващи атрибути на основните деления, се индексират с деления от помощните таблици (определители).**

5. Последователност на избора

При индексирание на документи се препоръчва следната последователност на избора:

**0/9 (индекси от основната таблица);
'1/'9 (специални определители с апостроф);
.01/.09 (специални определители с точка нула);
-1/-9 (специални определители с дефис);
обща определители**

При индексирането на всяко понятие, първо трябва да се огледат основните таблици и да се прегледат деленията в последователността на тяхното физическо разположение в таблиците. На понятието се определя първият индекс, който му съответства напълно. След това в същата последователност се преглеждат таблиците на специалните определители. Накрая се преглеждат общите определители (в специална последователност). Кодовете на определителите се присъединяват последователно към индекса отясно.

6. Образуване на сложни индекси

Индекс, който се образува от съчетание на основно деление с общи и специални определители се нарича сложен и представлява фасетна формула, всеки елемент на която носи свое собствено значение, независимо от останалите.

Според правилата за индексирание по УДК при образуване на сложен индекс трябва да се има пред вид съответствието между съдържанието на индекса и съдържанието на документа.

Практиката показва, че най-често се използва следната последователност на присъединяване на определители към основен индекс или към специален определител използван като основен индекс:

'1/'9; .01/.09; -1/-9; -02, -03, -04, -05; (0...); (...); "..."; =...; (=...)

Това означава, че елементите на индекса се избират и записват в следната последователност:

**основни деления, начало на индекса: 0, 1, ..., 9
специални определители с апостроф: '1, '2, ..., '9
специален определител с точка – нула: .0 ...
специални определители с дефис: -01, -02, -03, -04, -05**

обща определители с дефис (за обща характеристики: свойства, материали, отношения, процеси и лица): -02, -03, -04, -05
обща определители за форма: (0...)
обща определители място: (0), (1), ... (9)
обща определители за време: "0", "1", ... "9"
обща определители за език: =0, =1, ... =9
обща определители за раси, народи, етнически групи и националности: (=0), (=1), ... (=9)

Например:

621.74-42-021.311(088.8)(493)"1990"=112.5 Белгийски патент от 1990 г. на фламандски език за универсални начини на формоване и отливане

където

621.74 Леярско производство. Леярски работилници и съоръжения.
Формоване и отливане – (основен индекс)
62-42 Профилирани предмети и изделия (специален определител)
-021.311 Общ. Универсален (общ определител)
(088.8) Патенти и подобни документи (общ определител за форма)
(493) Белгия (общ определител за място)
"1990" 1990 година (общ определител за време)
=112.5 Холандски език. Нидерландски език (фламандски в Белгия и Северозточна Франция) (общ определител за език)

Сложни индекси, които са образувани с помощта на знака за разширяване / (наклонена черта), може да се използват само когато последователността на индексиранията понятия съвпада с последователността на същите понятия в таблиците на УДК. Те са необратими и значението им е по-широко от значението на техните съставни части, например:

623.1/3 Военно-инженерно дело. Фортификационни съоръжения.
Отбранителни съоръжения

където

623.1 Крепости. Постоянни фортификационни съоръжения. Укрепени райони
623.2 Инженерно-техническо осигуряване на настъпателни и отбранителни операции. Обсадни съоръжения. Полеви фортификационни съоръжения. Траншеи и окопи
623.3 Наземни минни полета. Заграждения. Наводняване

Когато е необходимо да се подчертае особената значимост на някой от аспектите, съответният общ определител (без тези с дефис) се изнася на първо място.

7. *Образуване на съставни индекси*

Индексите, които са съставени от две или повече деления на основните таблици, обикновено се създават от систематизаторите на документи в процеса на

индексирането. За да не се получи различие в практиката на индексиранието, на този етап е необходимо особено строго спазване към правилата.

Общо правило: в съставен индекс на първо място се поставя кодът на делението, което отразява най-съществената тема (аспект) на документа, а след него следват деленията, които уточняват или разширяват основно понятие.

Значението на съставен индекс, който е образуван с помощта на знаците за свързване (плюс) и разширяване (наклонена черта), винаги е по-широко от значението на образуващите индекса деления. Значението на индекс, образуван с помощта на знак за отношение (двоеточие), винаги е по-тясно от съставлящите го компоненти. Когато със знак за отношение се съединяват две деления на УДК, които не са сродни, често се образуват индекси за нови понятия и гранични области на знанието. Например, от индексите за електрохимия и биология се получава индексът

544.6:57 Биоелектрохимия

Деленията, които се съединяват в индекс чрез знаците „плюс” и „двоеточие” могат да бъдат представени в друга последователност, без това да измени съществено значението на индекса. В практиката обаче не трябва да се злоупотребява с този похват, защото това може да доведе до появата на документи с ниска релевантност, които се отнасят към гранични области на знанието.

За да се изключи инверсията на образуваните със знак за отношение индекси, вместо двоеточие се поставя знакът за удвоено двоеточие. Инвертирането на тези индекси не е разрешено. В тях вторият елемент на отношението се приема за подчинен аспект, който няма самостоятелно значение.

Както целият съставен индекс, така и всяка от неговите части могат да се уточняват с помощта на всички приети в класификацията похвати. Когато е необходимо да се уточни целият съставен индекс, той се загражда с квадратни скоби и към тази конструкция отдясно се присъединяват уточняващите елементи. При съединяване на три или повече деления с еднакви знаци не е целесъобразно между тях да се поставят квадратни скоби, тъй като на практика не е лесно да се възприеме трудно доловимата смислова разлика между отношението на единия елемент и съвкупността от останалите и обратно.

8. Правило на първото споменаване

Когато не е възможно темата да се отрази с един индекс от УДК и се налага да се отразява с няколко свързани с плюс индекса, документи от общ характер, в които са разгледани отделни проблеми от цялата област на знанието, се събират в онова деление, което е разположено най-близо до началото на таблицата.

Според това правило учебник по металообработка получава каталожен индекс **621.7(075)**, макар че за темата „обработка на металите” в УДК има две деления – **621.7** и **621.9** (механична технология и формоване със снемане на стружки). Пълният класификационен индекс за този учебник е съставен **[621.7 + 621.9](075)**. Аналогично, при определеното в таблиците на УДК означение за Русия със съставния индекс

(470+571), проблемите, които се отнасят до Русия като цяло може да се означават само с първия компонент на този индекс, например:

821(470) Художествена литература на народите на Русия

а пълното означение да се запази само за географския смисъл на понятията:

908(470+571) Краезнание на Русия (общи въпроси)

908(470) Краезнание на Европейска Русия

908(470.1/.6) Краезнание на отделни територии на Европейска Русия

908(571) Краезнание на Азиатска Русия